

СИСТЕМА ВИЩОЇ ОСВІТИ ЯК ШЛЯХ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Постановка проблеми. В умовах суспільної трансформації, що її спостерігаємо зараз в Україні, формується вимогливе ставлення до становлення особистості, її самореалізації в професійній і соціальній сферах. Ринок праці у зв'язку з соціально-економічними проблемами в країні, висуває підвищені вимоги до професійних якостей сучасного фахівця, тому одним із актуальних питань є активізація професійного потенціалу особистості. Своєчасне виявлення особистісних якостей, які є професійно значущими, призведе до ефективного функціонування та розвитку потенційних можливостей на етапі професійної самореалізації.

У сучасних умовах гостро постає проблема розвитку та повноцінного використання людського потенціалу. Висуваються надзвичайно великі вимоги до самостійності, ініціативи, діловитості особистості, викликані змінами, що відбуваються у суспільстві. Водночас, зростає роль самої особистості в різноманітних сферах життя. Усе це й зумовило актуальність дослідження проблеми самореалізації особистості у процесі фахової підготовки.

Виключно значущою ця проблема є для студентської молоді, що зумовлена їхніми віковими та психологічними особливостями, а також формуванням інтересу до свого професійного становлення.

У педагогіці проблема професійного самовизначення, як правило, стосується вибору майбутньої професії підлітками та юнаками на етапі закінчення школи та вступу до вищих навчальних закладів різних рівнів акредитації. Однак, професійне самовизначення відбувається впродовж усього життя особистості й особливо інтенсивно у процесі фахової підготовки.

Доведено, що самореалізація особистості не здійснюється спонтанно. Значною мірою її ефективність залежить від своєчасної і якісної педагогічної допомоги. Таку допомогу студентська молодь одержує у вищих навчальних закладах, а навчання в університеті перетворюється на шлях до професійної самореалізації.

Мета статті: визначити залежність розвитку професійної самореалізації особистості від системи вищої освіти і вибору вищого навчального закладу.

Постановка завдання. Дослідити роль ВНЗ у розвитку професійної самореалізації особистості.

Виклад основного матеріалу. У наукових дослідженнях підкреслюється діалектична єдність особистісного та професійного аспектів самореалізації, обґрунтовується взаємозв'язок із творчістю, суб'єктністю, самовдосконаленням (В. Соловйов, А. Маслоу, С. Франкл та ін.), висвітлюється проблема професійного та особистісного розвитку в умовах здобуття вищої освіти (І. Зязюн, В. Кан-Калік, Н. Кічук, Ю. Кулюткін, С. Сисоєва та ін.). Водночас, при всій варіативності і багатогранності висвітлення вказаної проблеми, малодослідженими залишаються питання про зв'язок особистісного вибору вищого навчального закладу та можливого прогнозування темпів професійної самореалізації. Особливого значення у межах заявленого має самоудосконалення в контексті сучасних концепцій гуманістичної педагогіки та особистісно-орієнтованого навчання. З огляду на сказане заслуговує на увагу досвід організації навчання студентської молоді у зарубіжних країнах та можливості вибору різних типів вищих навчальних закладів.

Так, вища освіта у Франції і Німеччині перебуває під керівництвом державних органів влади. Вимоги до вступу у вищі навчальні заклади обох країн однакові. У Франції іспит, що називається «бакалаврат» (baccalaureat) – це випускний іспит, який складають

учні після закінчення навчання у середній школі [2]. Вища освіта у Франції доступна усім, хто склав цей іспит. Прохідний бал дозволяє студентам вступити до університету на перший курс (підготовчий), який закінчується іншим серйознішим іспитом, успішне складання якого дає змогу студентам навчатися в університеті ще три чи чотири роки до здобуття першого ступеня, який називається у Франції «licence» – ліцензіат. Таким чином, професійна самореалізація студентської молоді фактично розпочинається на етапі завершення шкільного навчання, оскільки лише успішне складання іспиту в школі може відкривати можливості для вибору вищого закладу освіти та відповідного профілю навчання. З іншого боку, система вищої освіти Франції орієнтована на високий рівень підготовки абітурієнтів та свідомий вибір профілю майбутньої фахової підготовки.

Навчальні округи у Франції (academies) перебувають під керівництвом ректора та призначеної урядом особи, яка також відповідає за діяльність університету у кожному навчальному окрузі. Через єдиний підхід і одноманітність навчальних програм університети Франції мало чим відрізняються один від одного. І саме через це багато студентів віддають перевагу навчання у Парижі, де кращі умови і більше культурно-розважальних програм та заходів для студентів.

Ще одна особливість – це існування у Франції вищих навчальних закладів, які називаються Вищі Школи (grandes ecoles), і які гарантують якіснішу професійну підготовку. Більшість цих шкіл не є філіями університетів, хоча вони набирають студентів за результатами вступних іспитів, а також за результатами іспиту після закінчення середньої школи. Вищі Школи надають якіснішу освіту в усіх сферах прикладних наук і, відповідно, їхні дипломи є престижнішими та користуються більшим попитом на ринку праці [3].

У Німеччині, країні, яка колись займала панівне становище у сфері освіти, місцеві університети мають право обирати власний навчальний план під керівництвом ректорів, обраних у стінах університету. Студенти Німеччини змінюють університети відповідно до своїх інтересів і якості надання освітніх послуг. У результаті цього, не дивно, що студенти навчаються у двох – трьох чи навіть у чотирьох університетах упродовж свого навчання [4, с. 27]. Більша частина професорсько-викладацького складу працюють паралельно ще у чотирьох чи п'яти університетах [5, с. 464]. Ця очевидна мобільність означає, що програми навчання і програми іспитів характеризуються автономністю, що не настільки властиво для системи освіти Франції. Таким чином, німецький досвід організації вищої освіти з позиції професійної самореалізації студентів є мобільнішим, оскільки вони мають можливість випробувати свої сили, вступаючи до кількох вищих навчальних закладів і потім продовжувати навчання у них. З іншого боку, дискусійним може видаватись питання про ефективну професійну самореалізацію у порівнянні із тим, якби студент опановував один свідомо вибраний ним фаховий профіль.

Кожна із цих країн вплинула на розвиток вищої освіти в інших державах. Франція, як колишня країна – колонізатор та через роботу місіонерів, внесла зміни до системи вищої освіти Північної і Західної Африки, Карибів та Далекого Сходу. У 1870 році також під впливом французького досвіду була проведена реформа освіти в Японії. Вищі Школи Франції були взяті за зразок під час створення технічних училищ у цій країні. Німці ж були першими, хто наголосив на важливості університетів, як осередку для проведення наукових досліджень і вони також упроваджували ідею про те, що університети це – символ формування національної свідомості. Ступінь доктора наук був започаткований у Німеччині і здобув популярність у всьому світі [3].

Характерною особливістю британських університетів є організація самоврядування. Університети Британії практично не залежать від державного і місцевого уряду в управлінні і визначенні навчальних планів, незважаючи на той факт, що вони перебувають на державному фінансуванні. Вимоги до вступу до університетів Британії не прості. Абітурієнт має одержати атестат про середню освіту (аналогічно до французького baccalaureat), склавши іспити з різних предметів і набравши пропускний бал. Чим більшу

кількість іспитів вищого рівня (advanced level) студент набере, тим більше з'являється шансів на вступ до обраного ним вищого навчального закладу, на відміну від того, які іспити (нижчого рівня) треба скласти, щоб одержати атестат. Це перше серйозне випробування для майбутніх фахівців, оскільки йдеться про свідомий професійний вибір і налаштованість на процес етапної професійної самореалізації. Саме тому в Британії існує централізований відділ, до якого абітурієнти можуть подавати заявки, щодо вибору університету. Цей селективний вибір університетів і контроль студентів, який забезпечується університетською системою навчання шляхом прикріплення студентів до певних консультантів, дає змогу більшості із них підвищувати кваліфікацію впродовж усіх років навчання з урахуванням індивідуальних можливостей. Тому багато студентів обирають курси, які дають змогу здобути диплом з відзнакою «honours course» з одного, але не більше двох предметів, тоді як решта обирає залікові дисципліни, до яких включена значна кількість предметів.

Відомо, що навчальні програми вищих закладів освіти Великобританії мають вужчу спеціалізацію на відміну від навчальних програм країн Європи. Модель вищої освіти Великобританії була дубльована з деякими змінами у таких країнах як Канада, Австралія, Індія, ПАР, Нова Зеландія і колишніх британських колоніях в Африці, Південно-східній Азії.

Таким чином, система вищої освіти Великобританії гарантує студентам можливість повноцінної професійної самореалізації з урахуванням рівня їхньої теоретичної підготовки на етапі вибору профілю навчання і конкретного освітнього закладу та індивідуальних можливостей упродовж усього періоду опанування професією.

Система вищої освіти США дещо відрізняється від європейської моделі освіти. В США існує загальнонаціональне положення, що студентам, які закінчили середню школу, слід хоча б два роки провчитися в університеті. У результаті цього з'явилася велика кількість коледжів із дворічним курсом навчання (на зразок технікуму – «junior colleges») і місцевих коледжів – середній навчальний заклад для місцевого населення, який пропонує дворічний курс навчання (community colleges)[2], на відміну від традиційних університетів і коледжів, де студенти навчаються чотири роки, щоб одержати кваліфікацію. Значна кількість студентів вступає, щоб підвищити кваліфікацію (магістратура, аспірантура), витрачаючи на це від одного до трьох років. Університети, що пропонують чотирьохрічний курс навчання є закладами з приватним фінансуванням, або ж місцеві заклади, що залежать від урядової фінансової підтримки. Приватні навчальні заклади значною мірою утримуються за рахунок плати за навчання. Уряд кожного штату фінансує високо розвинену національну систему університетів штату, які забезпечують надання вищої освіти багатьом бажаючим.

В американській системі освіти 4 роки навчання або ступінь бакалавра студенти здобувають не складаючи випускні іспити, а шляхом накопичення «кредитів» – заліків (залікова одиниця в ВНЗ; як правило кількість кредитів за курс дорівнює кількості аудиторних занять на тиждень упродовж семестру: 1 аудиторне заняття на тиждень – 1 «кредит» за курс, 2 аудиторних заняття – 2 «кредита» і т.д.) або кількості годин аудиторних занять [2]. Робота на заняттях оцінюється балами й оцінками в заліково-екзаменаційній відомості, що є характерним явищем виключно для США. Закінчення певної кількості курсів із набраними прохідними балами дає змогу здобути диплом бакалавра.

Упродовж перших двох років навчання студенти вивчають значну кількість предметів, включаючи і факультативи. Третій і четвертий роки навчання характеризуються вузькою спеціалізацією, тобто, передбачено всього один або два предмети. Випускники можуть продовжити навчання з метою здобуття вищого ступеня в спеціалізованих інститутах, що дає можливість здобути ступінь магістра (1-2 роки) або ступінь доктора наук (2-4 роки навчання) [3].

Відмінною особливістю американської системи освіти, у порівнянні із європейською, є зменшення значущості лекційних занять і екзаменів. Але особливо високо оцінюється робота студентів на практичних заняттях, участь в обговореннях і написання есе.

Ще однією особливістю згаданої системи є поліпрофесіоналізм, тобто потреба людини опанувати не однією професією, а декількома суміжними і гарантування такої можливості у межах навчальних закладів. Таким чином, професійне самовизначення стає все більш безперервним процесом, що і проявляється у діяльності вищих навчальних закладів США. Поліпрофесіоналізм як тенденція освітнього процесу не однозначно розцінюється фахівцями, але тим не менше, існує як реальність.

Таким чином система вищої освіти США орієнтована на забезпечення можливості великій кількості випускників шкіл здобути бажану кваліфікацію та гарантує професійну самореалізацію на різних рівнях фахового становлення. Модель американської системи освіти була прийнята в Філіппінах і вплинула на систему освіти Японії і Тайваню після другої світової війни.

Вища освіта Росії перебуває під наглядом держави і включає університети та інститути різних типів. Студенти зараховуються до ВНЗ за результатами вступних іспитів. Для здобуття ступеня бакалавра навчання триває від чотирьох до шести років. Навчальний план включає обов'язкові, альтернативні і факультативні предмети. Для того, щоб одержати навчальний ступінь, потрібно скласти іспити з двох чи трьох основних дисциплін. Після закінчення першого ступеня навчання всі студенти одержують дипломи звичайного зразка, а студенти з найкращими результатами – дипломи з відзнакою. Багато закладів системи вищої освіти Росії надають можливість бажаючим підвищувати кваліфікацію, що також закінчується складанням іспитів [3].

Відмінною особливістю російської системи вищої освіти є розширена мережа заочних курсів, що добре технічно оснащені, зокрема, телекомунікаційною системою. При цьому передбачена діяльність регіональних навчальних центрів. Тому багато студентів можуть навчатися і працювати одночасно, що незаперечно позитивно позначається на процесі професійної самореалізації, оскільки набуті теоретичні знання фактично зразу ж перевіряються на практиці. Студентів не доводиться зайвий раз переконувати у практичній значущості якісної теоретичної підготовки.

Висновки. У вузькому розумінні освіта – це сукупність знань, умінь, навичок і компетенцій, набутих у навчальних закладах, а також процес засвоєння систематизованих знань, розвиток пізнавальних сил, формування світогляду. У ширшому значенні освіта, на думку академіка С. Гончаренка, – духовне обличчя людини, яке складається під впливом моральних і духовних цінностей, що є надбанням її культурного кола, а також процес виховання, самовиховання, впливу, шліфування, тобто процес формування сутнісного «Я» людини. При цьому, на перше місце ставиться не обсяг знань, а їх поєднання з особистісними якостями, уміння самостійно розпоряджатися своїми знаннями. За визначенням, прийнятим XX сесією Генеральної конференції ЮНЕСКО, під освітою розуміється процес і результат удосконалення здібностей і поведінки особистості, за якого вона досягає соціальної зрілості та індивідуального зростання, а отже і самореалізується.

Освіта – це один із найдавніших соціальних інститутів, що викликана потребами суспільства відтворювати і передавати знання, уміння, навички, готувати нові покоління для життя, готувати суб'єктів соціальної дії для вирішення економічних, соціальних, культурних проблем, що стоять перед людством. У сучасному світі освіта – складне і багатоманітне суспільне явище, сфера передачі, засвоєння і перероблення знань і соціального досвіду. Освіта інтегрує різні види навчальної і виховної діяльності, їх зміст у єдину соціальну систему, орієнтує їх на соціальне замовлення, на соціальні потреби людства. Серед соціальних інститутів суспільства сучасної цивілізації освіта займає одну з провідних позицій. Адже благо людини, становище культури та духовності в суспільстві,

темпи економічного, науково-технічного, політичного і соціального прогресу саме і залежать від якості і рівня освіти.

Категоричність вибору молодою людиною вищого навчального закладу та небажання розглянути інші варіанти часто служить психологічним захисним механізмом, засобом втечі від сумнівів. У майбутньому це може призвести до розчарування. Іноді рання професіоналізація пов'язана з несприятливими сімейними умовами, низькою успішністю та іншими негативними факторами, які знижують рівень свідомого та добровільного вибору професії, що може бути гальмівним фактором професійної самореалізації.

Вибір професії відображає певний рівень особистісних домагань. Він включає оцінку своїх об'єктивних можливостей. Найчастіше це стимулює людину до подолання труднощів. Гірше, якщо рівень запитів занижений, і молода людина ні на що не спрямована. Тому таким важливим є врахування інтересів особистості, якими детерміновано вибір певного життєвого шляху саме в період самовизначення, оскільки це буде пов'язано із майбутньою професійною самореалізацією.

Професійна освіта спрямована на оволодіння знаннями, уміннями й навичками, що потрібні для здійснення професійної діяльності. Це важливий етап у духовному становленні особистості, в її гармонійному розвитку. Нерозуміння об'єктивно необхідного зв'язку особистісного розвитку і професіоналізму породжує не лише схоластичні суперечки відносно того чи іншого «протиріччя», а й серйозні прорахунки в практиці роботи з молоддю, коли оволодіння професійними знаннями і навичками в тій чи іншій формі протиставляється загальногуманітарній культурі. [1].

Світовий досвід свідчить про те, що будь-які реформи потребують висококваліфікованих фахівців у різних галузях економічної діяльності. Саме тому нині реформування системи освіти набуває особливої актуальності. Однак реформи освіти, розпочаті в Україні з середини 90-х років ХХ ст., ще не дали очікуваних результатів: не закінчилася структурна перебудова навчальних закладів; не до кінця сформовано освітньо-кваліфікаційні програми підготовки фахівців; якість підготовки фахівців ще не відповідає міжнародним стандартам.

Освітня реформа здебільшого була зорієнтована на структурну перебудову і основний її недолік полягає в тому, що вона не стосувалася молоді, яка незабаром буде включена в механізм соціально-економічних перетворень в Україні. Особливе місце в збагаченні інтелектуального потенціалу країни належить вищій школі. Перед вищою школою стоять невідкладні завдання, у першу чергу пов'язані з якістю навчання. Ось чому вибір ВНЗ є важливою сходинкою в процесі професійної самореалізації молоді. Врахування міжнародного досвіду значною мірою сприятиме подоланню наявних труднощів.

Література:

1. Педагогіка вищої школи: [навч. посібник] - К.: Знання, 2005. - 486с.
2. АBBYY Lingvo 12.0. «Европейская версия»: Многоязычный словарь для ПК, КПК и смартфонов [Электронный ресурс]. – М.: Изд-во АBBYY software House (BIT Software), 2006. – 1 электрон. опт. диск (CD-ROM). – Системные требования: Pentium 266; 64 Mb RAM; CD-ROM Windows 2000/XP/Vista. – Заголовок с титул. экрана.
3. Britannica Online Encyclopedia [електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.britannica.com>
4. Kuhne, Berthold: Grundwissen Deutschland: Kurze Texte und Übungen/ Berthold Kuhne. - München: Iudicium, 2000
5. Tatsachen über Deutschland/[Redaktion: Dr. Arno Kappler(Text)]. - Frankfurt/Main: Societäts-Verlag, 1996. - 544 S.

У статті розглядається проблема розвитку професійної самореалізації особистості і її залежність від системи вищої освіти і вибору вищого навчального закладу.

Ключові слова: професійна самореалізація, система вищої освіти, вищий навчальний заклад.

В статье рассматривается проблема развития профессиональной самореализации личности и ее зависимость от системы высшего образования и высшего учебного заведения.

Ключевые слова: *профессиональная самореализация, система высшего образования, высшее учебное заведение.*

The article deals with the problems of professional self-realization and its dependence on system of higher education and the choice of higher educational establishment.

Keywords: *professional self-realization, system of higher education, higher educational establishment.*